

CAHİT ZARİFOĞLU'NUN KIBRIS GÜN(LÜK)LERİ

Ertuğrul AYDIN

“Gurbeti bir kat daha artıran araya giren denizdir.”

Cahit Zarifoğlu, Girne, 1975

Kıbrıs, hem XIX. yüzyılda, hem de XX. yüzyılda şair ve yazarlarımızın uğrak noktalarından biri olmuştur. Yolu Kıbrıs'tan geçen şair ve yazarlarımız arasında Namık Kemal, Ziya Paşa, Şair Eşref, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Kazım Nami Duru, İsmail Hikmet Ertaylan, İbrahim Zeki Burdurlu ve Arif Nihat Asya'yı sayabiliriz. Bu listeye Cahit Zarifoğlu'nu da ekleyebiliriz. Çünkü Cahit Zarifoğlu, 1975 yılında askerlik hizmetini yapmak için Kıbrıs'a gelmiştir. Nitekim askerlik dönemi, yedek subay rütbesiyle 1973-1975 yılları arasına rastlayan Cahit Zarifoğlu, Tuzla'da başladığı bu görevi Sarıkamış'ta sürdürmüş, Kıbrıs'ta tamamlamıştır.

Cahit Zarifoğlu'nun Kıbrıs'taki askerlik günleri Ocak 1975 ile Nisan 1975 arasında dört buçuk ay kadar sürmüştür. Cahit Zarifoğlu, Kıbrıs'taki askerlik hizmetini, Lefkoşa'nın kuzeyinde yer alan ve bugün ismi “Gökhan” olarak değişen “Voni” köyünde yapmıştır.

Cahit Zarifoğlu'nun, *Yaşamak*¹ adlı günlük türündeki eserine de giren Kıbrıs'ta kaldığı günlere dair dört ayrı “günlük” notu bulunmaktadır. Söz konusu bu dört metin, kitapta “Girne 1975”, “Kıbrıs Voni Şubat 1975”, “1975 Voni” ve “Voni (Kıbrıs) 1975” başlık ve -arada Kıbrıs dışı metinlerinde de bulunduğu- sıralamayla yer almıştır. Kitaptaki “Sarıkamış-Mersin

1 Cahit Zarifoğlu'nun bu eseriyle ilgili daha önce iki farklı yazı kaleme almıştık. Merak edenler için bk. Ertuğrul Aydın, “Yaşamak'ta Türler ve Metinlerarası Geçişler”, *Okuntu, Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı*, y. 3. nr. 10, Aralık 2003, s. 124-128; Ertuğrul Aydın, “Zarifçe Yaşamak”, *Ada*, nr. 14, Yaz 2011, s. 36-40.

Tren Hattı Üzerinde Ocak Ayında Birkaç Gün ve Gece 1975” başlıklı metinle bu dört günlük notu birleştire(ri)lğinde Cahit Zarifoğlu’nun Kıbrıs günleri bir bütün olarak okunabilmektedir.

Cahit Zarifoğlu’nun Kıbrıs günlüklerini, mekân-insan ilişkisi, askerlik-kışla, şiir dili-günlük dili-standart dil bağlantısında okuyabiliriz. Bunun dışında, şiirin güç ve dili ile gözleminin keskin bir biçimde yansıtıldığı bu (günlük) metinleri, Kıbrıs coğrafyası, sosyoloji ve askerlik (veri) tabanları açılarından da ele alabiliriz.

Şimdi, Cahit Zarifoğlu’nun “Girne 1975” başlıklı ilk Kıbrıs günlüğünün ilk bölümüne hızlıca bakalım: “*Yanıp kavrulmuş çam ağaçlarının arasından geçince yeşil renkli ova dökülüyor önümüze. Göz hızla kayıyor üzerinden, Girne’yi, evleri ve kıyıdağı çok katlı otelleri geçiyor ve denizin ilk başladığı noktadan süratle suyun ufkuna doğru kayıyor.*” ... “*Orduevi, büyük otellerden birine yerleşmiş, denize bakan büyük odalardan birinde sıkılarak yatıyorum. Sıkıyor bu otel. Evin komutanı binbaşı yurda dönmek için daha ne bekliyorsunuz aslanlarım diyor, hadi doğru gemiye o geniş karınlı ve cidarlarının içinde binlerce kişiyi, karın boşluğundaysa tankları, cemseleri, binlerce ton mühimmatı taşıyan gemiye...*”.

Cahit Zarifoğlu’nun kayda geçirdiği yukarıdaki notlar, aslında en başta insan-coğrafya ilişkisi üzerinden varlık bilincine dayalı realist bir okumadır. Bunda, şiirden gelen damarın keskin dış-gözlemlerle birleşen payını da buluruz. Nitekim Zarifoğlu, ilerleyen satırlarında bu gözlemi daha somutlaştırır: “*Baktığım yerden Girne kalesi bir denizaltıyı andırıyor. Dalgalı deniz. Aylardan Mart sonları. Hava serin-sıcak. Denizden esiyor kuvvetli kuvvetli rüzgâr.*” Cahit Zarifoğlu’nun bu günlükte sözünü ettiği orduevi, bugün de orduevi olarak kullanılmaktadır. Yine, yukarıda “baktığım yer” dediği nokta, tahminimizce bu civardan yönü Girne Kalesi’ne dönük bir bakıştır. Ki, gerçekten de bu kalenin dış görünümünde bir denizaltı “form”u bulunmaktadır.

Cahit Zarifoğlu’nun günlüklerinin özellikle satır aralarını okuduğumuzda, onun Kıbrıs’tayken Türkiye’yi özlediğini söyleyebiliriz. Mesela, “Girne 1975” günlüğündeki “*Bildim gurbeti bir kat daha artıran araya giren denizdir.*” cümlesi ile “*Şimdi Akdeniz sahillerimizdeki su, Antalya, Karataş, Mersin, İskenderun önlerinden karadan kopmak istiyor gibi açıklara doğru çekiliyor ve yüzeyi geriliyordur. Şimdi rüzgâr Toroslardan aşağıya doğru soluklanarak bastırıyordur. Ve denizin kabartıları gelip vuruyor adaya ve*

sanki, sanki ada, yengeç gidişi yan yan yol alıyor çünkü yol alan su değil topraktır.” şeklinde genişleyip derinleşen ifadeleri bunu göstermektedir.

Cahit Zarifoğlu'nun Kıbrıs günlüklerinin ikincisinin çatısını, babasının Kahramanmaraş'tan gönderdiği mektup oluşturmaktadır. “Kıbrıs Voni Şubat 1975” başlıklı bu günlükte Cahit Zarifoğlu, babasından gelen bir mektubu olduğu gibi günlüğe aktarmış; bu günlüğün girişine de “Babamdan mektup aldım. Ocak otuz bir tarihli.” bir açıklama koymuştur. Kitapta bir sayfa kadar yer tutan Cahit Zarifoğlu'nun babasının dua, moral ve temennilerinin yer aldığı bu mektupta en dikkat çekici satılar olarak şunları görmekteyiz: “*Oğlum, seninle iftihar ediyoruz. Bir evladımız cephe ve düşman karşısında vatanî görevini yapıyor diye. Allahü azimüşşan düşmanlarımızı mahkur, mağlup ve perişan eylesin. Ordumuzu karada, havada ve denizde galip ve muzaffer kılsın. Düşman karşısında bir saat nöbet beklemek ve vazife görmenin altmış sene nafile ibadetten hayırlı olduğunu bizzat sevgili peygamberimiz beyan buyurmuşlardır.*” Bu mektuptaki bilgilerden hareketle, Cahit Zarifoğlu'nun Kıbrıs'tayken babasıyla birçok kez mektuplaştığını anlıyoruz. Nitekim babasının, bu mektubun bir yerinde, “*Bu mektubunuzda da Mersin adresini veriyorsunuz. Doğrudan doğruya Kıbrıs adresini vermiyorsunuz. Bunun sebebini anlamayarak ve askerî bir prensip olduğunu tahmin ederek 'Mersin' adresinize yazıyorum. İnşallah elinize ulaşır*” dediğini görüyoruz. Posta iletişimindeki teknik bir durum bu konu, bugün de Türkiye dışındaki ülkelerden gelen gönderilerde kullanılan “Mersin 10 Turkey” açıklamasıyla güncelliğini korumaktadır.

Cahit Zarifoğlu'nun Kıbrıs günlüklerinin üçüncüsü olan “1975 Voni” diğerlerine göre daha uzun ve ayrıntılı bir metindir. Bu yüzden de, öteki üç metne Kıbrıs'a dair kısa ‘not’lar, buna da tam bir “günlük” diyebiliriz. Tamamı kışla ve çevresinde geçen bu günlükte, bir bakıma şair Cahit Zarifoğlu'ndan, asker Cahit Zarifoğlu'nu dinlemiş oluruz. Aynı zamanda, bu “günlük”ün satır araları ile, şair bilincinin oluşturduğu keskin gözlem ve dil, Cahit Zarifoğlu'nu daha da yakından tanımamıza izin verir.

Yazı, biçim ve üslubu ile bilgilendirmeler açısından “1975 Voni” zengin bir metindir. Özellikle, “1975 Voni”nin en başında yer alan “yemekhane” tasviri, naturalist bir romandan alınan cümleler gibidir: “*Masaların üzeri, içerde hamurlaşmış ekmek kırıntıları ve sonuna kadar içilmemiş çay atıklarıyla, zeytin çekirdekleri ve yumurta kabukları arasına itilmiş bardaklarla dolu. Herbirinin boy ve şekli diğerlerinden ayrı, farklı farklı bardaklar,*

değişik ağızların içinde takırdayarak atılmışlar. Onların üzerine eğilerek sigaralarını yakmışlar ve arkalarında, hemen yakınlarındaki geceye düşmesin diye bir elleriyle başlarını tutuyorlar.” ... “Yağlı zeytinler ceplerden ve çantalardan çıkarılıp yenmiş gibi herşeye öylesine bulaşmışlar ki, içeriye adım atamadan kaldım kapının içinde.” Yine aynı günlükte, komutan-asker Zarifoğlu’nu foto-realist bir dille dinleriz: “--Herkes dışarı” diye bağırdığım zaman masalar zangır zangır titredi. Geç başlayanlar ağızlarındaki diller ekmek, zeytin ve yumurta bulamacı içinde içgüdüleriyle dönmeye devam ederek ayağa kalktılar. Çullandıkları leşin üzerinden zorla alınıyorlarmış gibi yüzlerini acıtıyorlar bakarken. Bir adım adım atmak için başkalarının yürümesini bekledikleri o kaskatılığın üzerine bir kere daha ünledim. ‘--Kımlıdayın’. Gerçekten de çözüldüler. Ve dış etlerine yapışan son parçaları yerlerinden söken dillerinin, avurtlarında saygısızca gezinişini gizlemeye gerek duymadan ağır ağır yemekhaneden çıktılar.” Saatin sabahın dördü olarak verildiği, hatta şüpheye yol açamamak için “Bundan daha geç değil, saat biliyor” notunun düşüldüğü bu “eğitime/talime gidiş” sabahının başlangıcını anlatan atmosferin anlatımında Türkçenin zirve yaptığını görürüz: “Kuşlar henüz yok. Ağız dalaşı yapmak üzereyken yakınımızdaki zeytinliğe atılmak için güneşin ufka iyice yaklaşmasını bekleyerek sığındıkları yuvalarında bilgiçe kımıldıyorlar. Arada bir zeytinliğe, çiğlerin altında sertlikleri saydamlaşmış yapılarıyla zeytin ağaçlarının doldurduğu arenalarına bakıyorlar. Akşam üzeri yuvalarına döndüklerinde olduğunun aksine, beceriksizce ayaklarına dolanan, gaganarak sevilip nazlanmak isteyen yavrularına yüz vermiyorlar.” Çevre (yer)-insan bileşiminde, yine bu günlük içinde yer alan pitoresk tadındaki şu satırlar gözümüzden kaçmıyor: “Güneşsiz bir gökyüzü kadife ayaklarıyla geziniyor etrafta. Toplanma yerindeki eşyalarına kadar inen sessizliği hiçkimse dağıtmak istemiyor, dağların üzerinde asılı duran borazana sahip çıkmıyorlar. Oysa hayat sırtlarında ısırarak üzere hazır. İyice beyazlaşan göğün üzerinde soluk bir iki yıldız, hâlâ ufkun altında olan güneşin ağır gövdesini bir parça daha yukarı kaldırmasıyla dağılıp gitti.”

Cahit Zarifoğlu’nun “1975 Voni” günlüğü için kışlanın, kışladaki içti-me ve eğitim alanının kelimelerle fotoğrafının çekildiği bir metin diyebiliriz. Keza, bu metin okuyucuya, öznel bir tür olan *günlük*ten çok daha fazlasını verir. Bu günlük metni içerisinde Cahit Zarifoğlu’nun hem komutan-asker ciddiyetini, hem de askerlere karşı olan babacan tavrını görürüz. Onun bu

tavır ve duruşunu günlükte geçen şu satırlar net olarak verir: “*Toplanma yerinin kenarında aynı noktada duruyorum. Mırıltıları, görünmeyen nem bulutu içinde kendi sıcaklığıyla tütüyor.*” ... “*Gecenin bitmeyen göğü yumuşak ayaklarıyla uyuyor üzerimizde. Acı bir güçle teneke levhalarını sert hışırtılarla yırtıyor gibi çiğ yükleriyle ağırlaşmış zeytinliğin içene yutup bir an önce örtbas etmek istediğim sesimle bağırıyorum şimdi. ‘Uyuşuklar.’ Bir anda silkeleniyorlar ve tek ağızdan sessiz köyün uykusuna kasaturalarını saplıyorlar. ‘Haay’T’, ‘Hımbillar’, ‘Haayt’. Şimdi daha dik daha öfkeli daha çocukca güzel. ‘Aslanlarım’, ‘Ha’H’. Hepimiz memnunuz.”²*

“1975 Voni” günlüğü, talim/eğitim notlarıyla noktalanmıştır. Yapılan işin ciddiyeti ile güçlü gözlemin yan yana durduğu bu günlüğün final bölümü, yazar biyografilerinde, eser-üslup-anlatıcı bağlantısında “günlük” notların ne kadar önemli gösteren özel örneklerden biridir: “*Ana asfalta götüren dar sert zeminli iki kilometreyi üzerinden yeni kalkılan kahvaltının buğusuyla hissetmeden geçiyoruz. Yolu enlemesine kesip tarlalara giriyoruz. Boy atmış ekinlerin kenarında eni gittikçe tarlanın içine doğru büyüyen dar bir şerit üzerinde yürüyoruz. Giysilerimizle aynı renkte vıcık vıcık öten bir çamuru dinleyerek iki yanımızı dolduran ekinlerin sarı ışığı içinde arkadan gelenlerin önüne ayak izlerimizi iterek ilerliyoruz.*”

Cahit Zarifoğlu'nun Kıbrıs günlüklerinin sonuncusu olan “Voni (Kıbrıs) 1975”, yine kışla-eğitim-askerlik-birlik notlarından oluşmaktadır. Kipta (*Yaşamak*) iki sayfa kadar yer tutan bu notlarda bir önceki günlükte yer almayan talim/eğitim notları ile görev yaptığı birliğin yakınındaki çevre köyler hakkında somut bilgilere yer verilmiştir. Bu köyler hakkında verdiği bilgiler, Kıbrıs'ın o günkü dönemine ışık tutma noktasında, aydın-yazar-şair gözlemiyle bütünleşen önemli birer belge, sosyolojik ve tarihî verilerdir. Birlikte okuyalım: “*Yarı boş ve yarıyarıya ölü bir köye varıyoruz. Bilmiyorum bu Değirmenköy³ mü, daha altta ki mi? Düzgün sıralar halinde ve rap rap köye giriyoruz. Karşıdan bir aile geliyor, daha çok gri renkler, neşesiz*

2 Günlüğün devamında, konuyu açıklayan ve söz konusu tavrı destekleyen diğer ifadeler de şunlardır: “Kısaca anlattım. Sonunu bağlamadan aklıma geldi. Sıra açılmalarını istedim. Potinlerini çıkarttırdım. Çoraplarını da çıkardılar. Tek tek tırnaklarına baktım. Yükleri ağırdır. Sırt çantaları telsizler, ağır makinahılar, iki kişilik çadırların birer bölümü, tahkimat edevatları, mataralar, tanksavarlar ayrı ayrı sırtlara binmiş namlu ve tablası ile küçük havan topları, kasaturaları, kütükleri, şarjör ve cephane kutuları ve hepsinden ağır hayalleri. Birkaçının uzun yürüyüşte parmaklarını yara edecek uzun tırnaklarını onarması gerekiyor. Kirli çoraplarını çantalarına tıkip temizlerini giyiyorlar.”

3 İki ayrı zamanda ziyaret ettiğim ve iki gece misafir olarak kaldığım Cahit Zarifoğlu'nun “Değirmenköy” olarak kaydettiği köyün adı Değirmenlik olup bugün Lefkoşa'nın nüfus bakımından en büyük köyüdür.

ve bakımsız. Konuşmuyorlar ve bakıyorlar. Seslerini duymasak da biliyorum Rum olduklarını. Hep bize bakıyorlar. Rap rap yanlarındayız. En önde koşuyorum ve biliyorum bizim çocukların hepsi de onlara bakıyorlar ve geçiyoruz ürpertili bir karanlıktan geçmiş gibi . Şimdi bir kilise. Bahçesinde üzeri tıklım tıklım limon ve kırmızı mandalina tutmuş ağaçlar.” “İkinci köye doğru koşuyoruz. Bu köyde tek canlı yok. Fakir bir köy. Toprak damlı evler de var. Bahçeler ve kapılar toz toprak içinde. Her yan saçılmış eşyalarla dolu. Bunların içinde çamur içinde yan gelip yatan yepyeni buzdolapları, koltuk takımları, masa ve sandalyeler. Buralarda birşeyler olmuş. İnsanlar vazgeçince başıboş kalan eşya kendini öyle bir bırakıyorki tanınmaz hâle geliyor. Abesleşiyor. Osmanlı köylü mutfağında kullanılan, işe yarayan bakırların, zengin salonlarında süs diye kullanılırken absürdleşmesi gibi. İkisinin de sahipleri yok edilmiş, eşya anlamsızlaşmıştır.”

Cahit Zarifoğlu'nun az bilinen özelliklerinden biri de, seyyah/gezgin yönüdür. Askerlik öncesi, Almanya'nın Calw ve Ulm, Fransa'nın Bordeaux ve Biarritz, İtalya'nın Milano ve İspanya'nın San Sebastian ve Donostia kentlerini gezdiği bildiğimiz Cahit Zarifoğlu'nun bu yanını Kıbrıs'tayken de sürdürdüğünü görüyoruz. Nitekim Cahit Zarifoğlu bunu, “Girne 1975” adlı günlüğünde şöyle dile getirmiştir: “Bir mini ‘Austin’ kiraladım. Direksiyon sağda, trafik soldan. Adanın kuzey yukarı uzayan sivri çıkıntısının uçlarına kadar ve tekrar geri ve Beşparmakların dağ yollarından aşarak Maraş, Mağusa, sonra Üçşehitler, Voni, Tinbu, Lefkoşa. Ada bitti.” Görülüyor ki, Cahit Zarifoğlu'nun “Ada bitti” esprisiyle tamamladığı, Kıbrıs adasının kuzey bölümünü özetleyen bu rotada, Girne'den başlayıp bugünkü “dağyolu”ndan geçerek; kapalı ve açık Maraş bölgeleri ile Gazimağusa, güney kesimdeki (Larnaka'da Lympia ile Aradippou arasında kalan) Üçşehitler⁴ ve kendi birliğinin bulunduğu Voni (Gökhan) ile başkent Lefkoşa yer almıştır.

Sonuç olarak Kıbrıs'a yolu düşen şair ve yazarlarımızdan bir olan Cahit Zarifoğlu, Kıbrıs günlerine dair yaşadıklarını kayda geçirmiştir. Askerlik görevi vesilesiyle yaklaşık beş ay kadar süren Cahit Zarifoğlu, Kıbrıs günlerini okucuyla paylaşarak bugün de üzerinde düşünüp yorum yapmamıza yardımcı olmuştur.

4 Eski adı ‘Goşşi’ olan Larnaka'nın 1 km kuzeybatısında yer alan bu köyün ismi, 19 Temmuz 1958'de köyün bir kilometre uzağındaki su temin eden motoru çalıştırmak için üç Türk'ün Rumlar tarafından pusuya düşürülerek makineli tüfekle öldürülmesinin ardından “Üçşehitler” olarak değişmiştir.